บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชุมชนได้จากการเรียนรู้ สั่งสมประสบการณ์ ใช้สติปัญญาในการปรับตัวและแก้ปัญหาเพื่อการดำรงชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน แต่ละชุมชนจึงมีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันเป็นรูปธรรมและนามธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการในการใช้สอยและดำรงชีพของตน ในปัจจุบันการตระหนักรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน ทั้งนี้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้มุ่งเน้นการพัฒนาบนฐานภูมิปัญญา เน้นการนำความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนานวัตกรรมเพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจทั้งในเรื่องกระบวนการและรูปแบบ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาต่อยอด ที่เกิดจากการใช้ความรู้และทักษะ การวิจัยและพัฒนา และการพัฒนานวัตกรรม นำมาใช้ในทุกด้านของการพัฒนาโดยมีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12, 2560)

อาชีพการทำปานซอยเป็นอาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญและมีความหมายสำหรับคนไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นภูมิปัญญาของชาวไทยใหญ่ โดยปานซอยเป็นชื่อภาษาท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นการฉลุลวดลายลงบนแผ่นโลหะ ที่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะและความชำนาญในการเขียนลาย และเจาะสังกะสี ซึ่งในอดีตนิยมใช้เป็นของตกแต่งประดับประดาตามวัดวาอาราม ซุ้มเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หรือตามบ้านเรือนของเจ้าขุนมูลนาย สิ่งปลูกสร้างทางศาสนา โดยประดับสังกะสีที่เจาะเป็นลวดลายสวยงามบริเวณเชิงชายของ โบสถ์ วิหาร ศาลา ซุ้มประตูวัด ปราสาท วัสดุที่ใช้ทำปานซอยส่วนมากมักทำจากโลหะ เช่น สังกะสี แต่ปัจจุบันหันมาใช้อลูมิเนียมกันมาก เนื่องจากไม่เป็นสนิมและยังมีความแวววาวมากกว่า หรืออาจจะทำจากไม้หรือกระดาษก็ได้ การจะทำปานซอยนั้นต้องทำการออกแบบลวดลายเพื่อให้ได้ตามขนาดของพื้นที่ที่จะติดลวดลายให้เหมาะกับสถานที่นั้นๆ การผลิตจะต้องใช้ช่างที่มีความสามารถและความชำนาญในด้านนี้โดยเฉพาะเพื่อให้ได้งานที่ประณีตสวยงามโดยไม่มีการใช้เครื่องจักรกลใดๆ ทั้งสิ้น เพื่อคงไว้ซึ่งการอนุรักษ์วัฒนธรรมศิลปะอันเก่าแก่ที่สืบทอดกันมายาวนาน (กระทรวงวัฒนธรรม, 2563) จึงนับเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ในปัจจุบันช่างฝีมือในการทำปานซอยมีน้อยและส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ผู้ที่ถายทอดศิลปะทางด้านนี้เหลือเพียงไม่กี่คน เยาวชนรุ่นใหม่ให้ความสนใจน้อยลงเนื่องจากการได้เข้าไปศึกษายังเมืองใหญ่และรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา ประกอบกับประชาชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนับถือศาสนาพุทธ

อย่างเคร่งครัดและมีความเชื่อว่าปานซอยเป็นศิลปะชั้นสูง ที่ใช้ประดับตกแต่งอาคารที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สิ่งปลูกสร้างของวัด ที่พักอาศัยของพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง หรือสถานที่ราชการเท่านั้น ประชาชนทั่วไปจึงไม่นิยมนำมาประดับอาคารบ้านเรือนของตนเนื่องจากไม่เหมาะสมกับฐานะไม่นิยมนำไปประดับตามบ้านเรือนทั่วไป (สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, 2542) ตลอดจนความนิยมในการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ได้นำศิลปะสากลเข้ามาแทนที่มากขึ้น การใช้ปานซอยประดับอาคารจึงค่อย ๆ เลือนหายไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (โกศล ศรีมณี, ม.ป.ป.)

การถ่ายทอดอาชีพทำปานซอยยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ขาดการรวบรวมองค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดจากภูมิปัญญาการทำปานซอยอย่างเป็นระบบ หากไม่มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นหลัง ไม่มีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับปานซอยเป็นเอกสาร ตำรา หรืองานวิจัยไว้ให้ศึกษาอย่างจริงจัง ภูมิปัญญาของชาวไทยใหญ่ที่เป็นเอกลักษณ์ และโดดเด่นนี้อาจเลือนหายไปจากวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ได้ จากสถานการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอดอาชีพทำปานซอย โดยหารูปแบบที่เหมาะสม สามารถถ่ายทอดได้ง่ายน่าสนใจ สามารถดึงดูดความสนใจของบุคคลทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้การทำปานซอย สามารถนำไปใช้ได้จริง นำไปสู่การสร้างรายได้หรืออาชีพ ทั้งยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่าของงานของงานศิลปะให้คงอยู่กับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตต่อไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและสร้างรูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนได้มีส่วนขับเคลื่อนประเทศชาติให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาและสร้างรูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
2) เพื่อประเมินผลการใช้รูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งหมด 7 อำเภอ ซึ่งได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอปางมะผ้า อำเภอขุนยวม อำเภอปาย อำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ลาน้อย และอำเภอสบเมย

2) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ระยะที่ 1

2.1) ประชากร

ประชากร ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพการทำปานซอย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปหัตถกรรม และผู้สนใจประกอบอาชีพทำปานซอย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2) กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จากกลุ่มผู้ประกอบอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำนวน 10 คน

ระยะที่ 2

2.3) กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จากนักศึกษาหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน จำนวน 30 คน

3) ขอบเขตเนื้อหา ด้านการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอย แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

3.1) สภาพของอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.2) ด้านกระบวนการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอย ได้แก่ กระบวนการถ่ายทอดอาชีพทำปานซอย บทบาทผู้รับการถ่ายทอด บทบาทผู้ถ่ายทอด และสิ่งอำนวยความสะดวก

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้รูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2) สามารถนำข้อมูลไปวางแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ปานซอยให้สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอย หมายถึง แบบจำลองที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ กระบวนการถ่ายทอดอาชีพทำปานซอย บทบาทผู้รับการถ่ายทอด บทบาทผู้ถ่ายทอด และสิ่งอำนวยความสะดวก

กระบวนการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอย หมายถึง ขั้นตอนการนำภูมิปัญญาการทำปานซอยของกลุ่มผู้ประกอบอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เข้าสู่การถ่ายทอดหรือการเรียนรู้จากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ รวมถึงมีความสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ โดยกระบวนการถ่ายทอดอาชีพปานซอย ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นนำเสนอสถานการณ์ ขั้นสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด ขั้นสาธิตและเลียนแบบ ขั้นยึดแบบและลงมือปฏิบัติจริง ขั้นนำเสนอผลงาน และขั้นสะท้อนคิด

ผู้ประกอบอาชีพทำปานซอย หมายถึง กลุ่มผู้ประกอบอาชีพการทำปานซอยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นักศึกษา หมายถึง นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน

ผลการใช้รูปแบบ หมายถึง ผลที่เกิดจากการทดลองใช้รูปแบบการถ่ายทอดอาชีพการทำปานซอยที่บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY